

سپاس نامه

در ایران نوشتن سپاس نامه در سرآغاز آثار علمی مرسوم نیست، حال آنکه نگاشتن سخنی چند در ابراز سپاس از کسانی که در درازای روند اندیشه، پژوهش و نگارش و تدوین آن اثر یاری رسان بوده‌اند، نه تنها شکر نعمت، که بازنمای گستره و ژرفای کار پژوهشی میدانی مؤلف در تهیه آن اثر است که قطعاً بر ارزش علمی کار می‌افزاید.

در تهیه این سپاس نامه، مانند همیشه نام درخشان آقایان پرفسوران ژان گاتمن و محمد حسن گنجی در سرلوحه فهرست نام کسانی قرار می‌گیرد که به سبب بهره گرفتن درازمدت از محضر علمی پربارشان همیشه خود را مرهون زحماتشان می‌دانم. از سوی دیگر شایسته یادآوری است، نگارنده در اوایل دهه ۱۳۷۰ در حالی به ایران بازگشت که افراد ذیل مشغول کارهای ارزشمندی بودند و با حدود پانزده سال تجربه آموزش و پژوهش در این دانش در دانشگاه لندن به جمع آنان پیوست: استاد پیشین و همکار دانشمند سرکار خانم دکتر دره میرحیدر از دهه ۱۳۴۰ درس جغرافیای سیاسی را در ایران پایه نهاده و ژئوپولیتیک را در چهارچوب همان درس در دانشگاه تهران تدریس کرده و می‌کند؛^۱ همکار دانشمند آقای دکتر عزت‌الله عزتی پس از انقلاب اسلامی در ایران این مبحث را بیشتر از دید مطالعات استراتژیک در دانشگاه‌های نظامی و غیر نظامی ایران پیگیر بوده و در گستردن مبحث «ژئواستراتژی» با تکیه بر اندیشه‌های سول بی. کوهن^۲، جهانی‌اندیش نامدار امریکایی، زحمت فراوانی می‌کشد^۳ و دکتر محمدرضا حافظ‌نیا و خانم دکتر زهرا احمدی‌پور که درک و درایت والایی از مفاهیم ژئوپولیتیک در راستای مبانی جغرافیای سیاسی دارد سرگرم کار آموزش این دانش در دانشگاه تربیت مدرس بودند.

۱. برای نمونه رجوع کنید به: مبانی جغرافیای سیاسی، تهران: سمت، ۱۳۸۰.

2. Saul B. Cohen

۳. برای نمونه رجوع کنید به: ژئواستراتژی، تهران: سمت، ۱۳۸۳.

در خلال سالهای نسبتاً زیادی که نگارنده در دانشگاه لندن به کار آموزش و پژوهش سرگرم بود، آثار پژوهشی چندی از او در جغرافیای سیاسی کاربردی مربوط به ایران و خلیج فارس به زبان انگلیسی انتشار یافت و تأثیرگذاری بر شناخت بین‌المللی حقایق مربوط به ایران و حقوقش را در منطقه آغاز کرد. آن همه و هر آنچه را که نگارنده از آن پس آموخت و آموزاند و انتشار داد و هر آنچه را او از فلسفه جغرافیای سیاسی و مباحث فلسفی پیشرفته جغرافیای سیاسی و ژئوپولیتیک ممکن است درک کرده باشد، مدیون دوران تحصیلش در دانشگاه آکسفورد و در محضر استاد برجسته، پرفسور جین (ژان) گاتمن^۱، پدر جغرافیای سیاسی نوین و ژئوپولیتیک عصر حاضر، می‌داند. فراتر، نگارنده تأیید دارد که دیدگاههای فلسفی و علمی‌اش در جغرافیای سیاسی پرتو یافته از اندیشه‌ها، فرضیه‌ها و نظریات آن دانشمند برجسته است و به همین دلیل بر خود لازم می‌داند در هر فرصتی مراتب قدردانی خود را از تأثیرات اندیشه‌های گیتی اثر آن فقید فرزانه بر آموخته‌هایش در جغرافیای سیاسی و ژئوپولیتیک تقدیم روح بزرگش نماید. اقدام ایشان در شرکت دادن نگارنده در گردهماییهای بین‌المللی جغرافیادانان سیاسی و ژئوپولیتیسینهای سرشناس جهان از همان آغاز دوره تحصیل در دانشگاه آکسفورد (میان دهه ۱۹۷۰) سبب آشنایی او با سرآمدان اندیشه این علم در باخترزمین شد. برجستگانی چون لدیس کریستف^۲، پتر تیلور^۳ و دیگر نامداران این دانش، و همین آشناییهای اولیه راهگشای آشنایی‌اش با اندیشه‌های والای صاحبان اندیشه در این دانش در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ بود.

راستی را که باید تأیید کنم سالها کار علمی با پرفسور کیت مکلاکلن^۴، به ویژه در دوره دوم تحصیلاتم (اواخر دهه ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰) در دانشگاه لندن که ایشان راهنمایی رساله دکتری دومم را برعهده داشت، برایم پربار و برکت بود. تماسها و مشورت‌های پژوهشی‌ام با ایشان هنوز هم ادامه دارد و سپاس فراوانم را در قبال زحمات ایشان برمی‌انگیزاند.

از سوی دیگر، تماسها و مشورت‌های علمی با استاد دکتر دره میرحیدر نیز همچنان برقرار و برایم آموزنده است. با آنکه ایشان تحصیلات دانشگاهی دوره دکترای خود را در

1. Jean Gottmann
 2. Ladis Kristof
 3. Peter J. Taylor
 4. Professor Kith McLachlan

اوایل دهه ۱۹۶۰ در محضر جغرافیادان سیاسی برجسته امریکایی، نورمن پاندز^۱، به پایان برده، از مطالعه مداوم در پیشرفت مباحث جدید در این علم کوتاهی ندارد و همین امر اشراف او را بر تحولات پرشتاب کنونی در مطالعات جغرافیای سیاسی و ژئوپولیتیک تضمین کرده است. همین ویژگی علمی، توأم با ویژگی دیگر ایشان در رعایت اصول و مقررات علم در کار گسترده مطالعات علمی، و در عین حال، دوری جستن از دیدگاههای تک بعدی و انحصارخواهانه متداول در برخی جوامع توسعه نیافته، از ایشان معلمی مطلع و مسلط به کار خود در جغرافیای سیاسی و برخوردار از اعتبار علمی لازم ساخته است.

همچنین، مشورتهایی که در اواخر دهه ۱۹۹۰ در چند نوبت دیگر با پرفسور پیتیر تیلور، جغرافیادان سیاسی برجسته دانشگاه لافورو^۲ در بریتانیا، داشته‌ام تأثیر ارزنده‌ای بر شکل‌گیری تفکر جغرافیایی - سیاسی‌ام داشته است. استفاده از نظریه‌های ایشان به مشورتهای شفاهی محدود نبوده است، بلکه در تهیه مواردی چند از مفاهیم مورد بحث در این کتاب، از جمله در تهیه خلاصه ایده‌های برجستگان باخترزمین در جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی از کتاب معروف ایشان، *جغرافیای سیاسی*^۳، بهره فراوانی برده‌ام و در تهیه شماری از نقشه‌های این کتاب از نقشه‌های موجود در کتاب یاد شده یاری گرفته‌ام. سپاس فراوانم را برای همه این یاریها و مشورتهای پرارزش تقدیم ایشان می‌کنم. گفتگوهای ارزنده‌ام در دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ با پرفسور جerald بلیک^۴، استاد برجسته مرزشناسی در دانشگاه دارهام^۵ بریتانیا و مؤسس مرکز مطالعه مرزهای بین‌المللی در آن دانشگاه، به اضافه تبادل اندیشه و اطلاعات با پرفسور الکساندر مورفی^۶، جغرافیادان سیاسی برجسته و رئیس انجمن جغرافیادانان ایالات متحده در دهه ۲۰۰۰، برایم بس آموزنده بوده است، و بحثها و جدلهایم با ستارگان اندیشه‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپولیتیک اروپایی همچون پرفسور دیوید نیومن^۷ و پرفسور کالین فلینت^۸ بر ورزیدگیهای احتمالی بحثهایم در این دانش افزوده است.

-
1. Norman J. G. Pounds
 2. University of Loughborough
 3. *Political Geography*
 4. Jerald Blake
 5. Durham
 6. Alexander Murphy
 7. David Newman
 8. Colin Flint

شمار آنان که در رهگذر چندساله تهیه نوشته‌هایم در زمینه ژئوپولیتیک، که در اثر حاضر جمع آمده است، با بحث، اعلام نظر، انتقاد و راهنمایی‌شان بر روند تهیه و تکامل کارم نقش داشته‌اند، فراوان است. از میان این جمع می‌توانم از این فرزندگان یاد کنم: پروفیسور تونی آلن^۱، آب‌شناس برجسته دانشگاه لندن، که همیشه یار و راهنمای خوبی برای کارهای علمی‌ام بوده و در معرفی کارهایم به محافل علمی بین‌المللی اثرگذار بودند و تبادل نظر با ایشان درباره نظریه جدید ایشان درباره «آب مجازی»^۲، برایم بس آموزنده بوده است. همچنین، خانم پرفیسور النور کافمن^۳، جغرافیادان سیاسی متخصص در مبحث ژئوپولیتیک (جغرافیای سیاسی): جغرافیای جنسیت که در شکل‌گیری بهتر اندیشه‌ام در جنبه‌های اجتماعی جغرافیای سیاسی و شناخت برخی مفاهیم گنجانده شده در این اثر مؤثر بوده است و بر خود واجب می‌دانم که سپاسم را تقدیم ایشان کنم.

در پایان ضروری می‌دانم سپاس فراوانم را تقدیم دانشجوی خوب پیشین و همکار ارجمند کنونی‌ام آقای دکتر رضا حسین‌پور پویان و دانشجوی خوب دوره دکترای جغرافیای سیاسی امروزم آقای یونس رشیدی نمایم که با استفاده از استعداد خود شماری از نمودارهای مورد استفاده در این کتاب را طراحی و عرضه کرده‌اند.

یادآوری دو نکته آموزشی

در پایان این بحث درباره شیوه تحقیق در مطالعات دانشگاهی یادآوری دو نکته مهم زیر را ضروری می‌دانم:

۱. در کار آموزش دانشگاهی در ایران در سالهای اخیر ملاحظه شده است که در بیشتر موارد دانشجویان در دفاع از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله دکتری تشویق می‌شوند با استفاده از تصاویر الکترونیکی که با عنوان «پاورپوینت»^۴ مشهور است همه مباحث خود را روخوانی کنند. اگرچه استفاده از این ابزار برای نشان دادن تصاویر، نقشه‌ها، فرمولها و جدولهای آمار و ارقام بسیار مفید و حتی ضروری است، از رو خواندن همه یا خلاصه پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها نشان از یاد نگرفتن محتوای همان پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها دارد و

1. Tony Allen
2. virtual water
3. Eleanor Kaufman
4. Power Point